

IVAN CHEBEN

KERAMIKA ŠARECKÉHO TYPU Z BAJČU

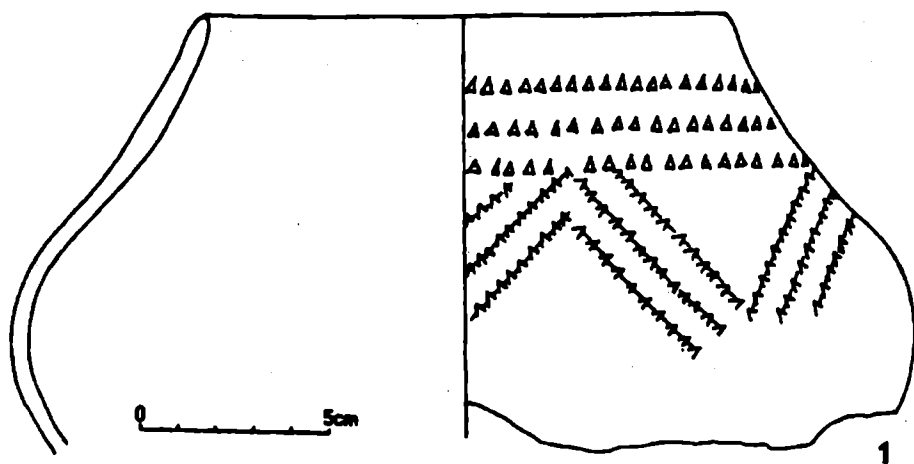
Výskyt viacerých keramických importov na sídlisku III. stupňa železovskej skupiny v Bajči – Medzi kanálmi (okr. Komárno) nastolil otázku spresnenia kultúrno-chronologických vzťahov juhozápadného Slovenska so susednými oblasťami (Cheben, v tlači). K najpočetnejším patria nálezy fragmentov nádob bukovohorskej kultúry, čo z hľadiska ich celkového výskytu v tejto oblasti nie je javom nezvyčajným (Šiška 1995). Dominantné postavenie importov bukovohorskej kultúry na sídlisku v Bajči upevňuje aj početná kolekcia štiepanej industrie z obsidiánu. K pomerne hojne zastúpeným keramickým tvarom patrila valcovitá nádoba s ornamentom szakálhátskej skupiny. Na priame kultúrne vzťahy s prostredím vinčianskej kultúry naznačuje jednak spodná časť zdobenej nádoby, ale predovšetkým misa na plnej nôžke.

Na spojenie juhozápadného Slovenska s oblasťou rozšírenia šareckého stupňa lineárnej keramiky na južnej Morave, resp. v Čechách, dokladajú fragmentárne zachované nádoby z troch sídliskových jám z Bajču. Zároveň však ale treba skonštatovať, v porovnaní s výskytom črepov kultúry s vypíchanou keramikou (ich výskyt je doložený na náleziskách: Horné Lefantovce – v sprievode keramiky prelengyelského horizontu; Krakovany, Zeleneč a Nitra-Mlynárce – s nálezmi lužianskej skupiny; Veľké Hoste – s keramikou I. stupňa lengyelskej kultúry), že práve nálezy šareckého stupňa lineárnej keramiky patria na súvekých sídliskách k ojedinelým. Z Gajar pochádza nestratifikovaný fragment nádoby, ktorej výzdobu tvoria tri rady vpichov usporiadané v krokvicu (Eisner 1933, tab. 3: 12; Vencel 1961, 100). Zo sídliska v Blatnom, na ktorom je mimo iné doložené osídlenie v II. a III. stupni železovskej skupiny, vrátane aj prelengyelského horizontu, pochádza z povrchovej vrstvy črep priradený šareckému typu (Pavúk 1978, 193-194).

Obdobnú situáciu sledujeme aj na Morave, i keď tu sú nálezy keramiky železovskej skupiny zastúpené o niečo početnejšie (Tichý 1974, obr. 1; Podborský 1993, obr. 52: 16-21). Túto skutočnosť môžeme dať skôr do súvisu s transportom silicitovej suroviny. V takomto kontexte mohlo ísť o obsidián. Nepriamo tomu nasvedčuje aj niekoľko importov bukovohorskej keramiky na moravských náleziskách (Vencel 1961, obr. 24: 8).

Všetky tri sídliskové jamy s nálezom keramiky šáreckého stupňa sa nachádzali v severnej časti bajčského sídliskového areálu, a to na ploche o rozmeroch 25x20x8 m. V ich blízkosti bola situovaná i jama 465, z ktorej pochádza zvoncovite profilovaná nádoba. Práve tento tvar nádoby je typickým predstaviteľom v keramickej náplni prelengyelského horizontu. Základný opis nálezových celkov:

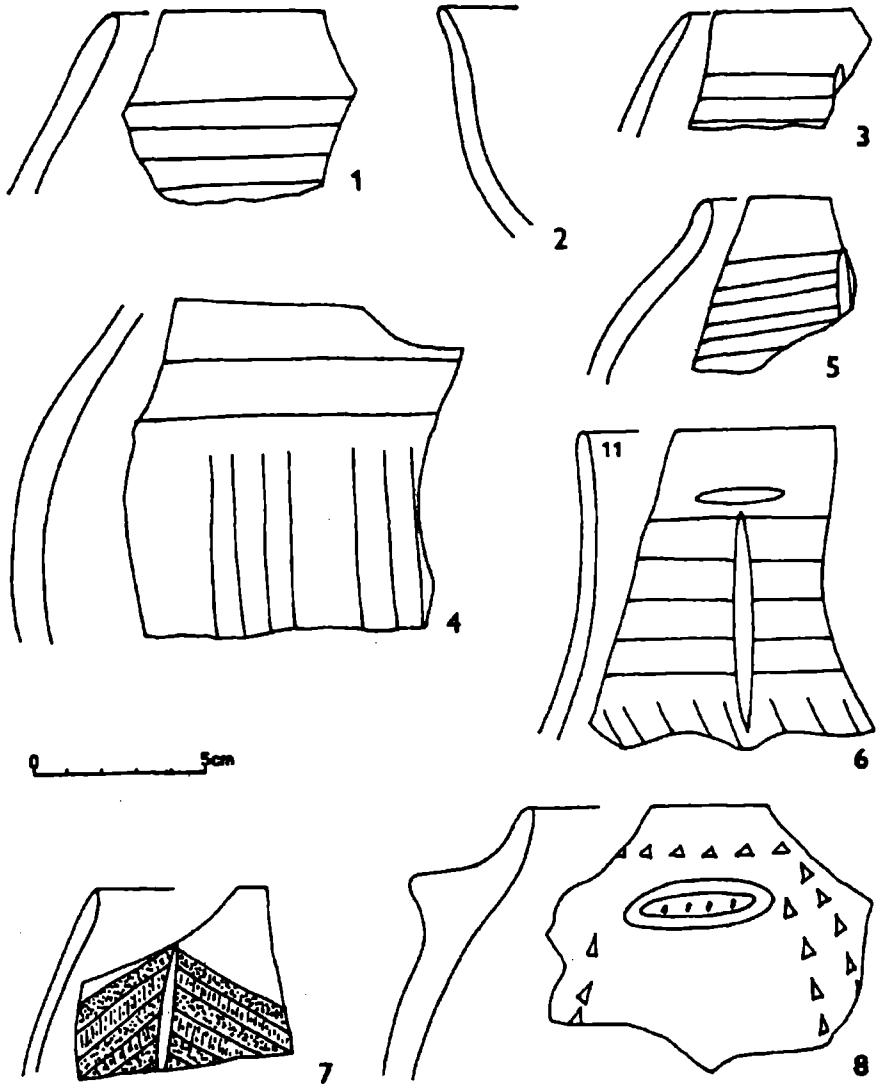
Jama 443 – obsahovala: 1. Guľovitú nádobu s tromi horizontálnymi radmi vpichov tesne pod okrajom a radmi vpichov šikmo umiestnených na tele (obr. 3:10). 2.-3. Okraj a časť tela nezdobených dvojkónických nádob (obr. 3: 3, 9). 4.-7. Črepy guľovitých nádob s rytým ornamentom v tvare lomeného S a vrypmi (obr. 3: 2, 4, 6, 7). 8.-9. Črepy z tela polguľovitých nádob s ornamentom v tvare lomeného S (obr. 3: 8) alebo zväzkov horizontálnych a zvislých línií (obr. 3: 5). 10. Guľovitá nádoba s rytým ornamentom usporiadaným v krokvicu prerušovanú vrypmi (obr. 3: 1).

Obr. 1. Bajč – dvojkónická nádoba z jamy 561.

Jama 460 – obsahovala: 1. Okraj guľovitej nádoby s líniou vpichov pod okrajom a zväzkami zvislých línií vpichov vedľa plastického výčnelku (obr. 2: 8). 2. Okraj guľovitej nádoby s rytým zväzkom dvojliniek s červeno-žltým maľovaním, ktorý je usporiadaný v krokvicu a prerušovaný vrypmi (obr. 2: 7). 3. Okraj amforovitej nádoby s obežnými líniami pod okrajom s T-vrypom a šikmo usporiadanými ryhami (obr. 2: 6).

Jama 561 – obsahovala: 1. Dvojkónicky profilovanú nádobu s výrazne prehnutým hrdlom, na ktorom sa nachádzajú tri horizontálne vpichované línie, pod ktorými je krokvicu tvorená tromi radmi vpichov na predkreslenej línii (obr. 1:1). 2.-3. Okraje guľovitých nádob (obr. 2:3, 5). 4. Okraj dvojkónickej nádoby so zväzkom línií (obr. 2:1). 5. Črep z tela fľašovitej nádoby so zväzkami vodorovných a zvislých rýh (obr. 2:4). 6. Fragment esovite profilovanej nezdobenej misy (obr. 2:2).

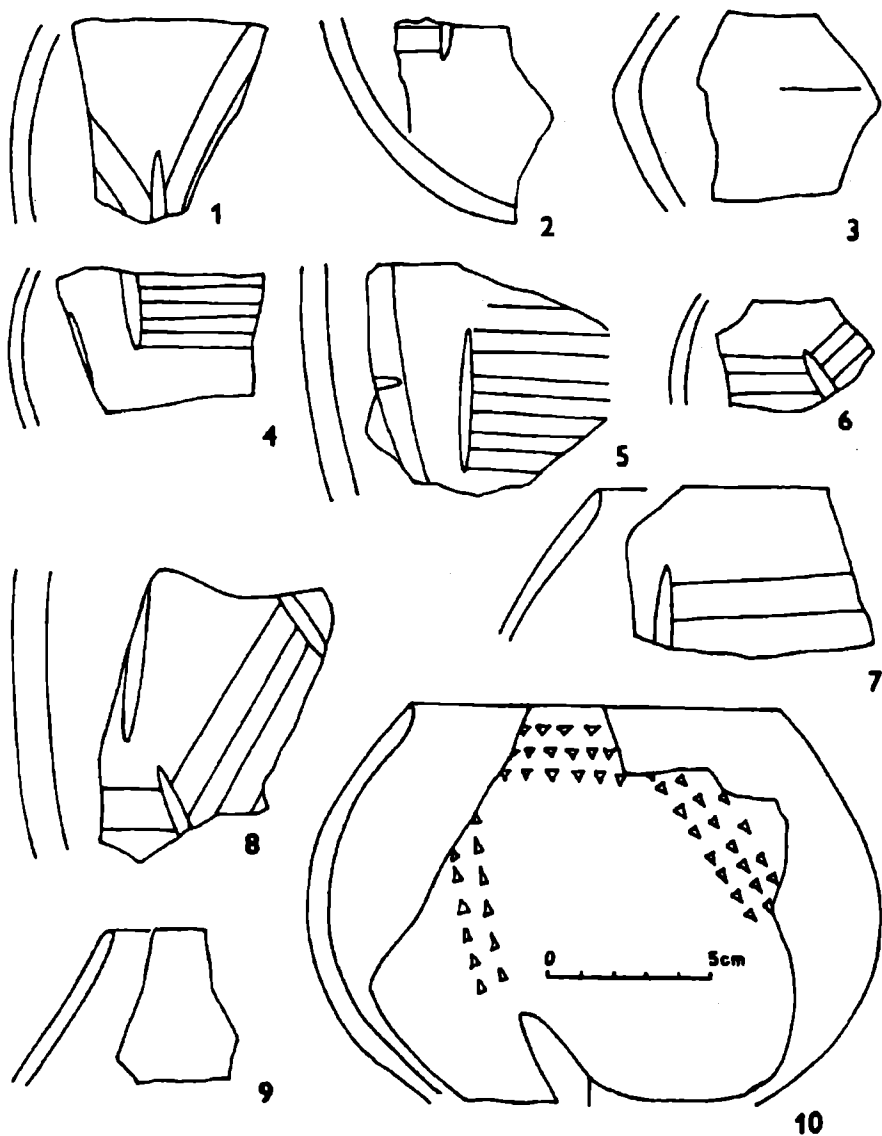

Obr. 2. Bajč – keramika: 1-5 jama 561; 6-8 jama 460.

Pokiaľ ide o časové zoradenie hodnotených jám zo sídliska v Bajči v seriačnej matici, usporiadané na základe porovnania pomeru železovských a prelen-gyelských znakov, nachádzajú sa jamy s keramickým inventárom šáreckého stupňa lineárnej keramiky v rozdielnych polohách. Je treba ale zároveň uviesť, že každá z jám poskytla pre takýto druh vyhodnotenia nerovnaký súhrn sledovateľných znakov, ktorý priamo závisel od počtu nádob zastúpených v jednotlivých jamách. To však ale, vzhľadom k tomu, že samotné osídlenie je iba z III. stupňa železovskej skupiny, neovplyvnilo celkové chronologické fixovanie ke-

ramiky šáreckého stupňa lineárnej keramiky. Podľa vyššie načrtnutého kritéria radíme jamu 561 do najmladšieho, tretieho, horizontu sídliska v Bajči.

Z typologického hľadiska sú v bajčskom inventári zastúpené dva keramické tvary šáreckého stupňa. Prvý predstavuje širšia dvojkónicky tvarovaná nádoba s výrazne prehnutou, až v hrdlo vymodelovanou hornou časťou (obr. 1: 1). Ku guľovitým nádobám so zatvoreným okrajom radíme fragment z jamy 443 (obr. 3: 10), ale aj exemplár z jamy 460 (obr. 2: 8), ktorého ústie vykazuje už mierne vyhnutie. Pre uvedené typy nádob nachádzame početné analógie v nálezových súboroch tak z moravských ako i z českých nálezísk.

Obr. 3. Bajč – keramika: 1-10 jama 443.

Predovšetkým dvojkonická nádoba z jamy 561 v Bajči, ktorej vypichovaný ornament (obiehajúca krokvica) bol vyhotovený na predkreslených rytých líniách (obr. 1: 1), naznačuje synchronizáciu juhozápadného Slovenska a Moravy, resp. s oblasťou Čiech, kde sa tento typ výzdoby objavuje v inventári viacerých sídlisk. Ukazuje sa, že na keramike šáreckého stupňa lineárnej keramiky z Moravy sa častejšie vedľa vpichov usporiadaných do krokvice objavujú aj iné vzory. Ide predovšetkým o vlnovky či jednoduché poloblúky v kombinácii s iným geometrickým vzorom (Vencl 1961, obr. 22: 4; Podborský 1993, obr. 52: 4, 6, 10).

Už dávnejšie bol vyslovený názor, že posledný (šárecký) stupeň kultúry s lineárnou keramikou v Čechách bol súveký s III. stupňom železovskej skupiny na západnom Slovensku (Pavúk 1970, 60, 61). Zároveň sa ale predpokladá istý posun vo vývoji v tom, že strednej fáze vo východných Čechách odpovedá staršia fáza šáreckého stupňa lineárnej keramiky na Morave (Tichý 1974, 36). V mladšej fáze šáreckého stupňa na Morave bola guľovitá nádoba postupne nahradená širšími tvarmi s hrdlom (Vencl 1961, 108).

Samotnú synchronizáciu sťažuje nielen nerovnaký kultúrny vývoj v závere lineárnej keramiky v Čechách (vyčlenené boli dve geografické oblasti s piatimi, resp. tromi vývojovými fázami) a na Morave, ale aj otázka vnútorného vývoja šáreckého stupňa, keďže druh vpichu nie je až tak preukazným chronologickým kritériom. Popritom sa ešte na Morave nálezy neskorej lineárnej keramiky s notovými hlavičkami a keramika železovského i šáreckého typu pomerne často objavuje spoločne v nálezovom celku (Podborský 1993, 96). Zároveň je však mladšia fáza šáreckého stupňa lineárnej keramiky považovaná aj za najstaršiu fázu vypíchanej keramiky (Steklá 1959; Vencl 1961). Z vyššie načrtnutého potom vyplýva, že nádoba z jamy 561 z Bajču odpovedá staršej fázy šáreckého stupňa lineárnej keramiky na Morave.

Jednoznačne na priamy styk s prostredím železovskej skupiny poukazuje výskyt guľovitej nádoby so železovským ornamentom v jame CCXX na sídlisku v Mohelnici (Tichý 1971, 9). Dve dvojlinky umiestnené pod okrajom nádoby presekávajú zvislé vrypy, pričom horný rad je doplnený dvojicami horizontálnych vrypov ležiacich mimo líniu (Tichý 1974, obr. 1). Aplikáciu samostatných vrypov mimo líniu sledujeme ako jeden z výrazných ornamentačných znakov najmladšieho vývoja III. stupňa železovskej skupiny a prelungyelského horizontu. Ako starší výzdobný prvok možno považovať rytú špirálu prerušovanú krátkymi vrypami, na základe ktorého zaradil R. Tichý (1974, 36) nádobu do stupňa IIb železovskej skupiny. Na základe rozboru výzdobných motívov zo sídliska v Bajči sa prikláňame k názoru J. Pavúka (1970, 60-61) a výskyt nálezov šáreckého stupňa nepredpokladáme pred III. stupňom železovskej skupiny.

V moravskom ponímaní reprezentuje keramický materiál, v ktorom okrem nádob šáreckého stupňa a železovskej skupiny boli aj fragmenty najmladšej fázy kultúry lineárnej, staršiu fázu šáreckého stupňa. Tá je synchronizovaná so strednou fázou šáreckého stupňa lineárnej keramiky vo východných Čechách (Tichý 1974, 35).

Pevným bodom pri vzájomnej synchronizácii postlineárneho vývoja v Čechách, Morave a na Slovensku je inventár kostrového hrobu kultúry s vypichanou kera-

mikou z Prahy-Dejvic, v ktorom sa medzi šiestimi nádobami nachádzala aj zvoncovite profilovaná nádoba s maľovaným ornamentom (Zápotocká 1967, 52, 87; obr. 28: 1; 34: 2; 36: hore). Najbližšiu analógiu, pokiaľ ide o tvar i spôsob výzdoby, nachádzame v prostredí lužianskej skupiny.

Vzhľadom na časové zaradenie jamy 561 do najmladšieho sídliskového horizontu v Bajči predpokladáme, že nádoba šáreckého stupňa (obr. 1: 1) je keramickým importom z oblasti Moravy. Z toho pre oblasť Moravy a západného Slovenska vyplýva nasledovné chronologické postavenie hodnotených kultúrnych skupín:

1. Nálezy fragmentárne zachovaných nádob šáreckého stupňa lineárnej keramiky zo sídliska v Bajči jednoznačne potvrdili správnosť jeho synchronizácie s III. stupňom železovskej skupiny.
2. Nálezy vypíchanej keramiky na juhozápadnom Slovensku treba spájať s pre-lengyelským a protolengyelským horizontom.

LITERATÚRA

- Eisner, J. 1933: Slovensko v pravěku. Bratislava.
- Cheben, I. v tlači: Bajč – eine Siedlung der Želiezovce-Gruppe. Frankfurt am Main.
- Pavúk, J. 1970: Chronológia kultúry s volutovou keramikou a železovského typu. In: Slovensko v mladšej dobe kamennej, 57-64. Bratislava.
- Pavúk, J. 1978: Výskum neolitického sídliska v Blatnom. AVANS 1977, 192-195. Nitra.
- Podborský, V. 1993: Šárecký stupeň lineárnej keramiky a pronikání železovských vlivů na Moravu. In: Pravěké dějiny Moravy, 95-100. Brno.
- Šiška, S. 1995: Zur Problematik des Untergangs der Bükker Kultur. SIA 43, 5-26.
- Tichý, R. 1971: Rettungsgrabung in Mohelnice als XII. Grabungssaison. PV 1970, 8-10. Brno.
- Tichý, R. 1974: Příspěvek k chronologii železovské skupiny. SIA 22, 33-38.
- Vencl, S. 1961: Studie o šáreckém typu. SbnM 15, 93-140.
- Zápotocká, M. 1967: Das Skelettgrab von Praha-Dejvice. Beitrag zum chronologischen Verhältnis der Stichbandkeramik zu der Lengyel-Kultur. AR 19, 64-87.

KERAMIK DES ŠÁRKA-TYPUS AUS BAJČ

In der Siedlung der III. Stufe der Želiezovce-Gruppe in Bajč wurden außer Keramikimporten der Szálhát-Gruppe, der Bükker und der Vinča-Kultur in drei Gruben Gefäße der Šárka-Stufe der Linearbandkeramik belegt. Aufgrund des Vergleiches der Fundverbände kann konstatiert werden, dass die stratifizierten Funde aus Bajč (die vorangehenden Funde von Keramik der Šárka-Stufe aus Gajary und Blatné stammen aus Oberflächenschichten) die Richtigkeit der Synchronisierung der Šárka-Stufe der Linearbandkeramik mit der III. Stufe der Želiezovce-Gruppe bestätigt haben.